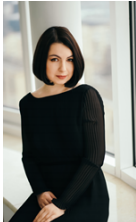

Спільна сумісна та спільна часткова власність. Практика вирішення спорів щодо розподілу майна

№35, 31 серпня 2023

Олена Сібірцева ,
адвокат AGA Partners,
голова Комітету з цивільного, сімейного та спадкового права Асоціації правників України

Головна стаття

Право власності. Витребування майна із чужого незаконного володіння

Компетентна думка

Нюанси договорів купівлі-продажу нерухомості

Акціонерні товариства: особливості створення

Що таке договори поставки та їх роль у сучасному бізнесі

Захист особистих немайнових прав

Договори постачання. Відповідальність за невиконання зобов'язань

Товариства з обмеженою відповідальністю: особливості організаційної структури управління

Актуально

Виконання зобов'язання. Способи забезпечення виконання зобов'язань

Судовий погляд

Найдієвіші способи забезпечення виконання зобов'язань. Судова практика

Майнові питання подружжя є одними з ключових на всіх етапах шлюбу: як під час його реєстрації, так і після його розірвання.

Недарма саме майнові питання може бути врегульовано шлюбним договором, який мають право укласти наречені, коли сім'я здійснила перший крок до створення шлюбу, подавши заяву про його реєстрацію до РАЦСу.

У переважній більшості момент розірвання шлюбу пов'язаний насамперед із питаннями дітей та майна подружжя, тому важливо приділити увагу окремим аспектам цього процесу.

Спільна сумісна власність подружжя

Однією з переваг шлюбу "із штампом у паспорті" є поняття спільної сумісної власності подружжя. Про що йде мова?

Сімейний кодекс України (далі – СК України) говорить про те, що все майно, яке набувають у шлюбі, автоматично стає спільним для подружжя. При цьому не має жодного значення, чи брали обидва з подружжя участь у його придбанні, чи працювали обидва в парі, чи рівною була фінансова спроможність дружини й чоловіка, коли таке майно придбавали.

Верховний Суд у своїй постанові від 9 січня 2019 року (справа № 643/4589/15-ц) зазначив: тлумачення ст. 61 СК України свідчить, що спільною сумісною власністю подружжя, яке підлягає поділу, можуть бути будь-які види майна, за винятком тих, які згідно із законом не можуть їм

належати (виключені із цивільного обороту), незалежно від того, на ім'я кого з подружжя вони були набуті.

Тобто умовно, якщо дружина займалася дітьми та домашнім господарством, не отримуючи при цьому жодного доходу, а чоловік при цьому повністю матеріально забезпечував сім'ю, будь-яке майно (будинки, квартири, автомобілі, земельні ділянки, грошові кошти на банківських рахунках, заробітна плата тощо) є спільним майном дружини й чоловіка.

І водночас таке спільне майно передбачає рівність часток подружжя в ньому як власників. Навіть якщо майно зареєстроване на одного з подружжя, вважається, що в ньому є 50 % власності іншого з пари.

Чому це перевага саме зареєстрованого шлюбу? Це пояснюється специфікою законодавства про цивільний шлюб.

Зокрема, якщо пара проживала у цивільному шлюбі та накопичила в ньому статки, на все майно також поширюється режим спільної сумісної власності подружжя. Але є важлива примітка про те, що спочатку треба у судовому порядку визнати факт того, що цивільний шлюб існував, а тільки потім говорити про спільну сумісну власність подружжя та здійснювати її поділ.

Це невеличке "але" насправді містить у собі надзвичайно складний процес збору доказів на підтвердження того, що сім'я існувала, хоча й без походу в РАЦС. Той із подружжя, хто претендує на отримання своєї частки в майні, матиме доводити у суді, що партнери спільно проживали, вели побут, притаманний сім'ї, мали спільні права й обов'язки та багато інших складових, які потребують надзвичайно кропіткої роботи і правової майстерності.

І при цьому немає жодних гарантій, що існування цивільного шлюбу буде доведено, а відтак і майно поділено відповідно до закону.

У пригоді парам, які обирають цивільний шлюб, може стати нотаріальний договір про спільне проживання чоловіка та жінки (договір між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, та про встановлення режиму власності майна) відповідно до [ст. 74 СК України](#).

По суті, такий договір є аналогічним до шлюбного, але для пар, які проживають у цивільному шлюбі.

Перевагою такого договору є те, що цивільне подружжя добровільно фіксує старт своїх взаємин та визначає статус майна, яке набуватимуть за час їх існування. Це про відповідальне ставлення один до одного та проходження судових справ поза таким подружжям.

Спільна часткова власність

Поняття спільної часткової власності зрозуміло роз'яснено Верховним Судом у [постанові від 12 грудня 2018 року у справі № 442/7505/14-ц](#).

Верховний Суд навів висновки, що спільна часткова власність є специфічною конструкцією оскільки, існує: (а) множинність суб'єктів. Для права власності характерна наявність одного суб'єкта, якому належить відповідне майно (наприклад, один будинок – один власник). Навпаки, спільна часткова власність завжди відзначається множинністю суб'єктів (наприклад, один будинок – два співвласники); (б) єдність об'єкта. Декільком учасникам спільної часткової власності завжди належить певна сукупність майна. Причому право спільної часткової власності може стосуватися як подільних/неподільних речей, так і майнових прав й обов'язків.

Найпоширенішим варіантом, який трапляється серед подружніх пар, є реєстрація за кожним із подружжя по 1/2 у нерухомому майні та зазначення їх співвласниками в правовстановлюючих документах.

Загалом такий формат відображає зміст права спільної сумісної власності й часток подружжя в ній, але із зафіксованим розміром цих часток документально. В іншому випадку ці частки не виділені та передбачаються відповідно до закону як такі, що є, без необхідності доводити цю обставину.

Особиста приватна власність

Поряд з тим із наведених правил є виключення у вигляді набутого у шлюбі майна, але яке є власністю виключно одного з подружжя.

До такого майна належать подарунки, спадщина, страхові виплати за особистим страхуванням, премії та нагороди, дошлюбне і приватизоване майно, а також інше майно, передбачене ст. 57 СК України.

Важливо розуміти, що навіть за умови, якщо певне майно було набуто у шлюбі, але за рахунок майна, яке перелічено вище, воно автоматично стає особистим майном того з подружжя, хто був власником особистого майна.

Наприклад, дружина отримала у спадщину будинок, який надалі продала та за одержані кошти придбала у шлюбі квартиру. Така квартира автоматично стає її особистим майном та не підлягатиме поділу під час розлучення.

Утім, якщо чоловік у такому випадку звернеться до суду та вимагатиме все ж здійснити поділ такої квартири, дружина матиме доводити, що це майно є її особистим, і надаватиме докази на підтвердження всієї історії виникнення спірного майна.

Зарадити таким судовим процесам може аналогічно шлюбний договір, який в окремому положенні регулюватиме порядок віднесення майна до особистої приватної власності одного з подружжя та забезпечить мирне володіння майном без зайвих витрат на судові провадження.

Варто згадати також те, що приватизоване майно не завжди було особистим відповідно до законодавства. У період із 8 лютого 2011 року по 12 червня 2012 року включно приватизоване майно належало до спільної сумісної власності подружжя, а отже, підлягало рівноцінному поділу.

Практика вирішення спорів щодо розподілу майна

Якщо узагальнити способи поділу майна подружжя, можна умовно виокремити такі з варіантів:

1. Поділ майна подружжя в рівних частинах із визнанням особистої приватної власності на 1/2 у майні за кожним (наприклад, 1/2 квартири залишається чоловіку, 1/2 – дружині).

Верховний Суд у своїй постанові від 30 березня 2016 року (справа № 6-2811цс15) стосовно цього зауважив, що коли один із подружжя не вчинив передбачених ч. 5 ст. 71 СК дій, суд визнає ідеальні частки подружжя у цьому майні без його реального поділу.

2. Визнання особистої приватної власності на майно за одним із подружжя та виплата компенсації вартості частки в майні іншому з подружжя (наприклад, 100 % квартири залишається чоловіку, 50 % ринкової вартості квартири виплачують дружині).

У контексті вказаного способу захисту прав доцільно переглянути зміст постанови ОП КЦС ВС від 3 жовтня 2018 року у цивільній справі № 127/7029/15-ц, де серед висновків зазначено:

поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, здійснюється шляхом виділення його в натурі, а у разі неподільності присуджується одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними (частини 1, 2 ст. 71 СК України), або реалізується через виплату грошової чи іншої матеріальної компенсації вартості його частки (ч. 2 ст. 364 Цивільного кодексу України).

3. Визнання особистої приватної власності на майно за одним із подружжя (наприклад, якщо майно є особистою власністю чоловіка, а дружина подала позов про його розподіл як спільної сумісної власності).

Верховний Суд у своїй постанові від 22 січня 2020 року у справі № 711/2302/18 зауважив, що придбання майна, хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане. Тому сам собою факт придбання спірного

майна в період шлюбу не є безумовною підставою для надання такому майну статусу спільної сумісної власності подружжя.

4. Стягнення грошової компенсації за відчуження майна без згоди одного з подружжя (наприклад, чоловік продав автомобіль без згоди дружини та не передав їй її частку в грошових коштах, одержаних від відчуження такого майна).

У цьому контексті варто згадати висновки, викладені Верховним Судом у постанові від 30 січня 2019 року у справі № 158/2229/16-ц.

Було зауважено, що в разі коли під час розгляду вимог про поділ спільного сумісного майна подружжя буде встановлено, що один із них здійснив його відчуження чи використав його на власний розсуд проти волі іншого з подружжя та не в інтересах сім'ї чи не на її потреби або приховав його, таке майно або його вартість ураховують під час поділу.

5. Інші варіанти поділу, які залежать від обсягу й типів майна, набутих у шлюбі.

Наведені варіанти поділу майна подружжя зустрічаються у судовій практиці як найпоширеніші. Утім ефективніше було б здійснити поділ майна подружжя або шляхом урегулювання існуючих питань у шлюбному договорі, або шляхом укладення договору про поділ майна подружжя.

Такі договори дозволяють розподілити активи між подружжям з урахуванням різних факторів: вкладу кожного з них у бюджет сім'ї, утримання дітей, проживання дітей з одним із них після розлучення, реєстрацію майна на родичів за час шлюбу, внесення частини майна до статутних капіталів підприємств тощо.

У судовому ж порядку ці фактори, звичайно, також можуть бути враховані судом, але процедура поділу майна у судовому порядку однозначно триватиме довше та витратніше в контексті часу й коштів.

Ба більше, якщо сторони у судовому порядку не дійдуть до порозумінь щодо формули поділу майна, суд здійснить його розподіл в ідеальних частинах (по 1/2 за кожним із подружжя), що загалом не є рішенням проблеми.

Наостанок

Поділ майна подружжя у судовому порядку – це завжди довготривалий та складний процес збору доказів і доведення своєї позиції у справі. Залежно від того, на що претендує кожен із подружжя та як це узгоджується між собою, тривалість і вартість судового спору може відрізнятись, але явно не витримує жодного порівняння з процедурою укладення шлюбного договору та договору про поділ майна подружжя.

Пам'ятайте, що мирні домовленості завжди залишають у вигравші дві сторони, позаяк судовий спір часто має двох, які програли.

Ніколи не пізно домовлятися, адже, як свідчить практика, мирові угоди та договори між подружжям можуть укладатися на будь-якій стадії та році судового процесу. Тому задля збереження власних ресурсів доцільно розпочинати поділ майна з переговорів, а не з підготовки позову.

© ТОВ "ІАЦ "ЛІГА", ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2023

У разі цитування або іншого використання матеріалів, розміщених у цьому продукті ЛІГА:ЗАКОН, посилання на ЛІГА:ЗАКОН обов'язкове. Повне або часткове відтворення чи тиражування будь-яким способом цих матеріалів без письмового дозволу ТОВ "ЛІГА ЗАКОН" заборонено.

© ТОВ "Інформаційно-аналітичний центр "ЛІГА", 2023

© ТОВ "ЛІГА ЗАКОН", 2023